

№5

MOLIYAVIY TEXNOLOGIYALAR

ILMIY ELEKTRON JURNALI

**ISSN: 2181-3965
VOLUME 5
TOSHKENT 2026**

“MOLIYAVIY TEXNOLOGIYALAR” ILMIY ELEKTRON JURNALI TAHRIRIYAT KENGASHI RAISI

To‘lqin Zakirovich Teshabayev – tahririyat kengashi raisi. Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti rektori, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

TAHRIRIYAT KENGASHI

Mehmonov Sultonali Umaraliyevich – Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, O‘quv ishlari bo‘yicha birinchi prorektor, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Abdurahmanova Gulnora Qalandarovna - Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo‘yicha prorektor, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Karimova Komila Daniyarovna - Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, Yoshlar masalalari va ma‘naviy-marifiy ishlar bo‘yicha birinchi prorektor, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent

Xudoyqulov Sadirdin Karimovich - Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, Hududiy ta‘lim masalalari va markazlar bo‘yicha prorektor, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Sindarov Sherzod Egamberdiyevich – Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, Infratuzilmalarni rivojlantirish va iqtisod ishlari bo‘yicha prorektor, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent

Saparov Aktam Jo‘rayevich – bosh muharrir, filologiya fanlari doktori

Islamkulov Alimnazar Xudjamuratovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Pardayev Abdunabi Xoliqovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Kuziyev Islomjon Ne‘matovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Baymurotov Tursunbay Maxkambayevich – iqtisodiyot fanlari nomzodi, professor

Omonov Akrom Abdinazarovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Sharipov Qongratbay Avezimbetovich – texnika fanlari doktori, professor, O‘zbekiston Respublikasi Oliy ta‘lim, fan va innovatsiyalar vaziri

Jumayev Nodir Xosiyatovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor, O‘zbekiston Respublikasi Oliy Kengashi deputati

Haydarov Nizomiddin Hamroyevich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Raviprakash G. Dani – Xalqaro ta‘lim konsultanti, professor (AQSH)

Bagautdinova Nailya Gumerovna – Qozon federal universiteti Boshqaruv, iqtisodiyot va moliya instituti direktori, iqtisodiyot fanlari doktori, professor (Rossiya Federatsiyasi)

Sharifzoda Mu‘min Mashokir – Tojik davlat huquq, biznes va siyosat instituti rektori, iqtisodiyot fanlari doktori, professor (Tojikiston Respublikasi)

Maley Elena Borisovna – Polotsk davlat universiteti rektori, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent (Belarus Respublikasi)

Asif Mahbub Karim – Malayziya Menejment va tadbirkorlik universiteti professori (Malayziya qirolligi)

Piter Xayk – Yevropa amaliy fanlar va menejment instituti ilmiy ishlar bo'yicha prorektori (Chexiya Respublikasi)

Yavuz Demirel – Kastamonu universiteti professori (Turkiya Respublikasi)

Jo'rayev Abdug'affor Safarovich – Termez agrotexnologiyalar va Innovatsion rivojlanish instituti rektori, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Ismanov Ibroxim Nabiyeovich – Farg'ona politexnika instituti kafedra mudiri, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Xayriddinov Azamat Botirovich – Qarshi muhandislik-iqtisodiyot instituti prorektori iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent

Tashnazarov Samiddin Nizamovich – Samarqand iqtisodiyot va servis instituti kafedra mudiri, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Nurmanov Ulug'bek Anorbayevich - Bank-moliya akademiyasi “Buxgalteriya hisobi va audit” kafedrasida professori, iqtisodiyot fanlari doktori

Yakubova Nargiz Tursunbayevna – iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent

Mamatov Baxadir Safaraliyevich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Qiyosov Sherzod Uralovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Urazaliyev Kamoliddin Tajikulovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent

JURNAL TAHRIRIYATI

Saparov Aktam Jo'rayevich – bosh muharrir, filologiya fanlari doktori, dotsent

Avlokulov Anvar Ziyadullayevich – ilmiy muharrir, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Aliqulov Mehmonali Salohiddin o'g'li – mas'ul muharrir, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), dotsent

Buxorova Moxira Samandarovna – muharrir

O'zbekiston Respublikasi OAK Rayosatining 2023-yil 3-iyundagi 364-son qarori bilan “Moliyaviy texnologiyalar” ilmiy elektron jurnali iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) va fan doktori (DSc) ilmiy darajasiga talabgorlarning dissertatsiyalari yuzasidan assosiy ilmiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan.

“Moliyaviy texnologiyalar” ilmiy elektron jurnali
23.11.2022-yildan

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan **№R-566966** reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.
Litsenziya raqami: **№049864**

MUNDARIJA			
1.	Meyliyev Obid Raxmatullaevich	Soliqlarning byudjet daromadlaridagi ahamiyatini oshirish	7
2.	Мирзаева Матлуба Ғайбулла қизи	Тижорат банкларининг капитал базасини мустаҳкамлашнинг методологик ва амалий асосларини такомиллаштириш	14
3.	Жабборов Насриддин Мирзаодилович, Юнусова Шохсанам Муротовна, Бебутова Зулайхо Хамидовна, Сафарова Севара Қахрамон қизи	Тошкент вилояти туристик ҳудудлари имижи модели учун барқарорлик таҳлили	19
4.	Мухамедова Севара Абдуллаевна	Тижорат банкларида кичик бизнес лойиҳаларини кредитлашда банк таваккалчиликларини баҳолаш ва бошқариш тизими	27
5.	Abduqayumov Elyorbek Ulug'bek o'g'li, Yo'ldosheva Oygul Zokir qizi	Janubiy Koreya kinoindustriyasining iqtisodiy rivojlanishdagi o'rni va ta'siri	33

SOLIQLARNING BYUDJET DAROMADLARIDAGI AHAMIYATINI OSHIRISH

Meyliyev Obid Raxmatullaevich

*iqtisod fanlari doktori, professor
Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti
E-mail: meyliiev.obid0905@gmail.com
ORCID:0000-0002-8586-8858*

Annotatsiya. Davlat byudjeti daromadlarini shakllantirish tartibi hamda byudjet daromadlari barqarorligini mustahkamlashda soliq tushumlari ahamiyatini oshirishning ilmiy-amaliy asoslari yoritilgan. Byudjet daromadlarini oshirishda soliqlarning amal qilish mexanizmi, shuningdek soliq tushumlarining davlat byudjeti daromadlarini oshirishdagi oʻrni va ahamiyatiga baho berish, ular orqali byudjet daromadlarini mustahkamlash yoʻllari asoslangan. Olib borilgan izlanishlar asosida ilmiy taklif va xulosalar shakllantirilgan.

Kalit soʻzlar: byudjet, byudjet daromadlari, boshqa daromadlar, davlat byudjeti, mahalliy byudjet, soliqlar, soliq tushumlari, solikli daromadlar, soliqsiz daromadlar, soliq yuki, yalpi ichki mahsulot.

ПОВЫШЕНИЕ ЗНАЧИМОСТИ НАЛОГОВ В ДОХОДАХ БЮДЖЕТА

Мейлиев Обид Рахматуллаевич

*доктор экономических наук, профессор
Ташкентский государственный
экономический университет
E-mail: meyliiev.obid0905@gmail.com
ORCID:0000-0002-8586-8858*

Аннотация. В статье изложены научно-практические основы формирования доходов государственного бюджета и повышения значимости налоговых поступлений для обеспечения стабильности бюджетных доходов. Рассматриваются механизм функционирования налогов и роль налоговых поступлений в увеличении доходов государственного бюджета, а также обосновываются методы укрепления бюджетной доходной базы посредством налогообложения. По результатам проведенного исследования сформулированы научные предложения и выводы.

Ключевые слова: бюджет, доходы бюджета, прочие доходы, государственный бюджет, местный бюджет, налоги, налоговые доходы, неналоговые доходы, налоговая нагрузка, валовой внутренний продукт.

INCREASING THE SIGNIFICANCE OF TAXES IN BUDGET REVENUES

Meyliev Obid Rakhmatullaevich

*Doctor of Economic Sciences, Professor
Tashkent State University of Economics
E-mail: meyliiev.obid0905@gmail.com
ORCID:0000-0002-8586-8858*

Abstract. The article outlines the scientific and practical foundations for generating state budget revenues and enhancing the importance of tax receipts in ensuring the stability of budget revenue. It examines the mechanism of taxation and the role of tax receipts in increasing state budget revenue, while also substantiating methods to strengthen the budget revenue base through taxation. Based on the study's findings, scientific proposals and conclusions are formulated.

Keywords: budget, budget revenues, other revenues, state budget, local budget, taxes, tax revenues, non-tax revenues, tax burden, gross domestic product.

Kirish

Bozor iqtisodiyoti sharoitida davlatning iqtisodiy va ijtimoiy vazifalarini samarali amalga oshirishi, avvalo, byudjet tizimining barqaror moliyaviy resurslar bilan ta'minlanganlik darajasiga bog'liqdir. Davlat byudjeti daromadlarining asosiy manbai sifatida soliqlar mamlakat iqtisodiyotini tartibga solish, ijtimoiy dasturlarni moliyalashtirish, davlat boshqaruvi organlari faoliyatini ta'minlash hamda infratuzilmani rivojlantirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Shu bois soliqlarning byudjet daromadlarini shakllantirishdagi o'rni va ahamiyatini chuqur o'rganish dolzarb ilmiy masalalardan biri hisoblanadi.

Jahon iqtisodiyotida kechayotgan globallashuv jarayonlari, iqtisodiy inqirozlar, tashqi savdo munosabatlaridagi o'zgarishlar hamda raqamli iqtisodiyotning rivojlanishi davlat moliyasini boshqarishga yangicha yondashuvlarni talab etmoqda. Bunday sharoitda davlat byudjetining daromad bazasini mustahkamlash va uning barqarorligini ta'minlash muhim vazifaga aylanmoqda. Mazkur vazifani amalga oshirishda soliqlar davlat byudjetining eng ishonchli va doimiy manbai sifatida namoyon bo'ladi.

So'nggi yillarda O'zbekiston Respublikasida soliq-byudjet siyosatini takomillashtirish, soliq ma'murchiligini raqamlashtirish, yashirin iqtisodiyot ulushini qisqartirish va soliq to'lovchilar uchun qulay muhit yaratishga qaratilgan keng ko'lamli islohotlar amalga oshirilmoqda. Bu islohotlarning asosiy maqsadi davlat byudjeti daromadlarining barqaror o'sishini ta'minlash, byudjet taqchilligini maqbul darajada ushlab turish hamda iqtisodiy o'sishni qo'llab-quvvatlashdan iborat. Shu nuqtai nazardan soliq tushumlarining byudjet daromadlaridagi ulushi, ularning tarkibi va dinamikasini tahlil qilish muhim ahamiyatga ega.

Shu bilan birga, davlat xarajatlarining ortishi aholining ijtimoiy himoyasini kuchaytirish, hududlarni kompleks rivojlantirish va strategik investitsiya loyihalarini moliyalashtirish uchun qo'shimcha moliyaviy resurslarga bo'lgan ehtiyojning o'sib borishi soliqlarning byudjet daromadlaridagi ahamiyatini yanada oshirmoqda. Bunda soliq yukini iqtisodiy o'sishga salbiy ta'sir ko'rsatmaydigan darajada saqlagan holda byudjet tushumlarini ko'paytirishning samarali mexanizmlarini ishlab chiqish muhim ilmiy va amaliy ahamiyat kasb etadi.

Yuqoridagilardan kelib chiqqan holda, soliqlarning byudjet daromadlaridagi ahamiyatini tadqiq etish, ularning davlat moliyasini shakllantirishdagi o'rnini baholash hamda byudjet daromadlarini oshirishning samarali soliq mexanizmlarini takomillashtirish bo'yicha ilmiy asoslangan taklif va tavsiyalar ishlab chiqish dolzarb ilmiy tadqiqot yo'nalishlaridan biri hisoblanadi.

Adabiyot sharhi

Soliqlarning davlat byudjeti daromadlarini shakllantirishdagi ahamiyati iqtisodiy fanning eng muhim tadqiqot yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Mazkur masalaning nazariy va amaliy jihatlarini xorijiy va mahalliy iqtisodchi olimlar tomonidan turli davrlarda tadqiq etilgan bo'lib, ularning ilmiy qarashlari zamonaviy soliq-byudjet siyosatini shakllantirish uchun muhim metodologik asos bo'lib xizmat qilmoqda.

Soliqlarning iqtisodiy mohiyati va davlat moliyasi tizimidagi o'rni dastlab klassik iqtisodiy maktab vakillari tomonidan tadqiq qilingan. Xususan, ingliz iqtisodchisi Adam Smit o'zining «Xalqlar boyligining tabiati va sabablari to'g'risida tadqiqot» asarida davlatning iqtisodiy faoliyatini moliyalashtirish uchun soliqlar zarurligini asoslab bergan. U tomonidan ishlab chiqilgan soliqqa tortishning adolatlilik, aniqlik, qulaylik va tejamkorlik tamoyillari hozirgi soliq tizimlari uchun ham nazariy asos bo'lib xizmat qilmoqda. A.Smitning fikricha, soliqlar davlat ehtiyojlarini qondirish uchun zarur bo'lgan daromadlarni ta'minlashi bilan birga iqtisodiy faollikni cheklab qo'ymasligi lozim[1].

Davlat xarajatlari va soliqlar o'rtasidagi o'zaro bog'liqlikni tadqiq qilishda nemis iqtisodchisi Adolf Vagnerning hissasi katta hisoblanadi. Uning davlat faoliyatining kengayishi to'g'risidagi qonuniga ko'ra, iqtisodiy taraqqiyot jarayonida davlat funksiyalari kengayadi va bu davlat xarajatlarining o'sishiga olib keladi. Natijada byudjet daromadlarining asosiy manbai

sifatida soliq tushumlarini oshirish zarurati paydo bo‘ladi. Vagner davlat byudjeti barqarorligini ta’minlashda soliqlarning hal qiluvchi ahamiyatga ega ekanligini ta’kidlaydi [2].

Zamonaviy davlat moliyasi nazariyasining asoschilaridan biri R. Masgreyv davlat moliyasining alokatsiya, taqsimlash va barqarorlashtirish funksiyalarini ajratib ko‘rsatgan. Uning ta’limotiga ko‘ra, soliqlar davlat byudjeti daromadlarini shakllantirish bilan bir qatorda milliy daromadni qayta taqsimlash va makroiqtisodiy barqarorlikni ta’minlash vazifalarini ham bajaradi. Masgreyv soliq siyosatining samaradorligi davlatning iqtisodiy siyosatini amalga oshirish imkoniyatlarini belgilab berishini ilmiy jihatdan asoslab bergan [3].

Nobel mukofoti laureati J. Stiglis davlat moliyasi sohasidagi tadqiqotlarida soliqlarning iqtisodiy o‘rni va ijtimoiy adolatni ta’minlashdagi ahamiyatiga alohida e’tibor qaratgan. Olimning fikricha, samarali soliq tizimi davlat xarajatlarini moliyalashtirish bilan birga resurslar taqsimotining samaradorligini oshirishi va iqtisodiy rivojlanishni rag‘batlantirishi lozim. Shuningdek, soliq siyosatining shaffofligi va samaradorligi byudjet daromadlarining barqaror o‘rni ta’minlashning muhim sharti hisoblanadi [4].

Xarvi Rozen va Ted Gayer kabi olimlar davlat moliyasi sohasidagi tadqiqotlarida soliqlarni davlat sektorining asosiy moliyaviy manbai sifatida baholaydilar. Ularning ilmiy ishlarida soliq tushumlari bilan davlat xarajatlari o‘rtasidagi mutanosiblik, byudjet taqchilligi va davlat qarzining shakllanishi o‘rtasidagi bog‘liqlik masalalari keng yoritilgan [5].

Rossiyalik olim I.A. Mayburov soliqlarni davlat moliyasining markaziy elementi sifatida baholab, soliq tizimining samaradorligi davlat byudjeti barqarorligiga bevosita ta’sir qilishini ta’kidlaydi. Uning tadqiqotlarida soliq ma’murchiligi, soliq yuki va byudjet daromadlari o‘rtasidagi o‘zaro munosabatlar tahlil qilingan [6].

Mahalliy iqtisodchi olimlar tomonidan soliqlarning davlat byudjeti daromadlarini shakllantirishdagi ahamiyati masalalari keng tadqiq etilgan. Xususan, professorlar A. Vahobov va A. Jo‘rayev tomonidan chop etilgan «Soliqlar va soliqqa tortish» nomli darsligida soliqlarning davlat moliya tizimidagi, shuningdek soliqlarning davlat byudjetidagi ahamiyati va o‘rnini asoslab bergan.

Mualliflar ta’kidlashicha, “iqtisodiyotni davlat tomonidan soliqlar orqali tartibga solish, davlat byudjeti daromadlarini shakllantirish soliq solish vositasida jamiyatdagi u yoki bu jarayonlarning rivojlanishiga ta’sir etuvchi usuli hisoblanadi. Davlatning mavjudligi soliqlar bilan uzviy bog‘liq, chunki soliqdan tushadigan tushumlar davlat iqtisodiy mustaqilligining asosiy manbai hisoblanadi” [7]. Mazkur yondashuv soliqlarning nafaqat fiskal ahamiyatini, balki davlat iqtisodiy mustaqilligini ta’minlashdagi strategik rolini ham ochib beradi. Olimlarning fikricha, davlatning barqaror faoliyati va ijtimoiy-iqtisodiy vazifalarini amalga oshirishi ko‘p jihatdan soliq tushumlarining yetarli darajada shakllantirilishiga bog‘liq.

Professorlar T. Malikov va N. Haydarovlarning ilmiy ishlarida soliqlarning iqtisodiy mazmuni, funksiyalari va davlat byudjetini shakllantirishdagi ahamiyati atroflicha yoritilgan. Olim soliqlarni davlat moliyasining asosiy manbai sifatida baholab, ularning fiskal funksiyasi davlatning ijtimoiy-iqtisodiy vazifalarini amalga oshirishda hal qiluvchi ahamiyat kasb etishini ta’kidlaydi [8].

Shuningdek, amaliyotchi Sh. Gataullin qarashlarida “Soliqlar – bu davlat sarf-xarajatlarning asosiy manbai bo‘lib, iqtisodiyotni tartibga soluvchi va daromadlarni barqarorlashtiruvchi vositadir. Soliqlar davlat byudjeti daromadlarini tashkil etuvchi asosiy manba va iqtisodiyotni boshqaruvchi muhim qurol hisoblanadi” [9]

Tadqiqot metodologiyasi

Soliqlarning byudjet daromadlarini shakllantirish va oshirishdagi ahamiyati hamda byudjetlar daromadlarini mustahkamlashda soliq tushumlarining amaldagi holatiga baho berishda ilmiy o‘rganish, mantiqiylik, tizimli tahlil va ilmiy abstraksiya, statistik tahlil, qiyoslash kabi usullardan foydalanilgan.

Bir qator iqtisodchi olimlar tomonidan soliq tushumlarining byudjet daromadlaridagi o‘rni

va ahamiyatini oshirishga oid qarashlarida byudjet daromadlari barqarorligini ta'minlash va byudjet tizimi byudjetlari muvozanatiga erishish, shuningdek soliq yuki darajasini kamaytirish asosida byudjet daromadlari barqarorligi uchun mablag'larni shakllantirish usul va vositalari, soliq tushumlari barqarorligi nuqtai-nazaridan yondashilgan.

Tahlil va natijalar

Mamlakatimizda so'nggi yillarda byudjet daromadlarini oshirish borasida tizimli chora-tadbirlar amalga oshirilmoqda. Soliq siyosatini optimallashtirish, shuningdek soliq tushumlari barqarorligini ta'minlashga oid huquqiy-normativ baza va me'yorlar doimiy takomillashtirilmoqda. Mazkur chora-tadbirlar natijasi ularoq byudjet daromadlarining muntazam ortib borishiga erishilmoqda.

1-jadval.

Soliqlarning davlat byudjeti daromadlaridagi ahamiyatining o'zgarish dinamikasi, trln.so'mda*

T/r	Daromadlar	2019 y	2020 y	2021 y	2022 y	2023 y	2024 y	2025 y
Bevosita soliqlar		31,7	45,2	58,9	64,4	73,1	90,8	117,8
1.	Foyda solig'i	16,4	28,7	38,4	37,6	40,8	52,6	72,3
2.	Aylanmadan olinadigan soliq	2,0	1,4	1,6	2,5	2,4	2,8	3,1
3.	Jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'i	12,7	15,1	18,9	24,3	29,9	35,4	42,4
Bilvosita soliqlar		46,4	46,4	56,3	71,4	83,3	88,3	109,8
4.	Qo'shilgan qiymat solig'i	33,8	31,2	38,4	52,2	57,9	59,3	76
5.	Aksiz solig'i	10,3	11,7	13,1	13,5	15,8	19,1	21,9
6.	Bojxona boji	2,3	3,6	4,8	5,7	9,6	10,0	11,9
Resurs to'lovlari va mol-mulk solig'i		19,7	21,3	23,0	23,9	28,1	36,4	44,9
7.	Mol-mulk solig'i	2,4	2,0	2,5	4,0	5,1	6,8	8
8.	Yer solig'i	2,3	2,4	4,1	5,3	6,9	8,2	10
9.	Yer qa'ridan foydalanganlik uchun soliq	14,7	16,4	15,8	13,9	15,3	20,2	25,8
10.	Suv resurslaridan foydalanganlik uchun soliq	0,3	0,5	0,7	0,7	0,8	1,2	1,4
Boshqa daromadlar		14,4	20,0	26,5	42,1	47,2	58,9	87,3
JAMI		112,2	132,9	164,8	201,9	231,7	274,4	359,8

* <https://new.openbudget.uz/uz/state-budget/incomes> ma'lumotlari asosida muallif tomonidan tayyorlandi

Tahlil etilayotgan yillarda davlat byudjeti daromadlari 3,2 (359,8/112,2) barobarga ortgani holda, soliq tushumlari 2,8 (272,5/97,8) barobarga ortgan, boshqa daromadlar esa 6,0 (87,3/14,4) barobarga ortgan. Mazkur yillarda boshqa daromadlarning o'sishi solikli daromadlarga nisbatan birmuncha yuqori bo'lmoqda.

Mazkur yillarda bevosita soliqlar tushumi 3,7 (117,8/31,7) barobarga ortgani holda, bilvosita soliqlardan tushumlar 2,4 (109,8/46,4) barobarga ortgan. Ma'lumki, so'nggi yillarda aholini qo'llab-quvvatlash, ularning yashash faravonligi hamda daromadlarini oshirish maqsadida tovar, ish va xizmatlar ustiga qo'llaniladigan soliqlar, ya'ni bilvosita soliqlarning ulushini qisqartirish borasida tizimli chora-tadbirlar natijasidir.

Tahlil etilayotgan yillarda resurs to'lovlari va mulk solig'idan tushumlar 2,3 (44,9/19,7) barobarga ortib, tahlil etilayotgan yillarda eng kam usish tendensiyasiga ega bo'lgan. Respublikada resurslarning cheklanganlik holatida ulardan samarali va tejab-tergab foydalanish uchun resurs to'lovlari va mol-mulk solig'ining ahamiyatini oshirish lozim.

2025-yilda Davlat byudjeti daromadlari 359,8 trln so'mni tashkil etib, 2024 -yilga nisbatan

85,4 trln so‘mga (+31,1 foiz) ko‘p bo‘ldi. Jumladan, soliq qo‘mitasi tomonidan 247,8 trln so‘m (jami tushumga nisbatan 68,9 foiz); bojxona qo‘mitasi tomonidan 76,2 trln so‘m (jami tushumga nisbatan 21,2 foiz, shundan QQS bo‘yicha o‘zaro hisobga olingan summa 5,2 trln so‘m) shakllantirildi.

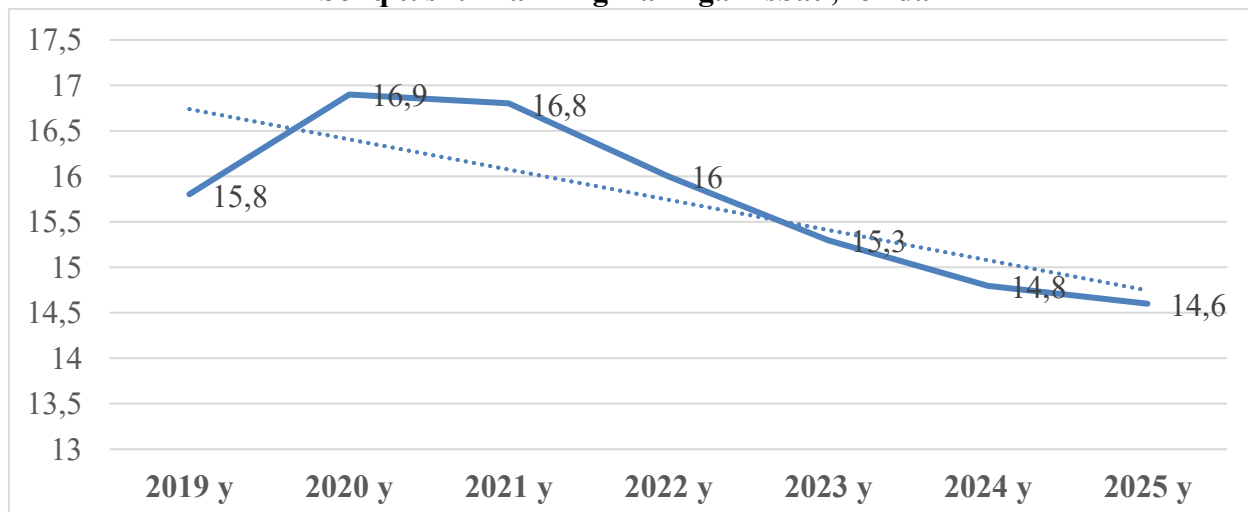
Boshqa daromadlar va soliq bo‘lmagan tushumlar 35,8 trln so‘mni tashkil qilib, 2025-yilda qo‘shilgan qiymat solig‘idan manfiy farqni qoplash uchun soliq to‘lovchilarga 27,4 trln so‘m miqdorida (2024-yil bilan solishtirganda 1,9 trln so‘m kam) qo‘shilgan qiymat solig‘i va 1,9 trln so‘m miqdorida kesh-bek summolari qaytarib berildi.

Mahalliy byudjetlarda 2025 yilda 11,6 trln so‘m (o‘tkazib beriladigan daromad bilan birga) qo‘shimcha daromad shakllandi. Jumladan, Toshkent shahri 4,7 trln so‘m, Toshkent viloyati 1,1 trln so‘m, Farg‘ona viloyati 941 mlrd so‘m, Qashqadaryo viloyati 820 mlrd so‘m Samarqand viloyati 808 mlrd so‘m va Andijon viloyati 486 mlrd so‘m daromad shakllandi.

Soliqlarning byudjet daromadlaridagi o‘rni va ahamiyatini o‘rganishda uning mamlakat yalpi ichki mahsulotidagi ulushini tahlil etish lozim.

1-chizma.

Soliq tushumlarining YaIMga nisbati, foizda*

* Muallif tomonidan tayyorlandi.

Mamlakat YaIM hajmi 2020 yildagi 705,1 trln so‘mdan 2025 yilda 1 849,7 trln so‘mga yetgan, ya’ni nominal hajm qariyb 2,6 barobar oshgan. 2020–2025 yillar bo‘yicha YaIMning real o‘rish sur‘atlari utgan yillrga nisbatan mos ravishda 1,6%, 8,2%, 6,1%, 6,3%, 6,7% va 7,7%ni tashkil etgan. 2020–2025 yillarda O‘zbekistonda soliq yuki 16,9% dan 14,6% gacha, ya’ni 2,3 foiz punktga pasaygan. Eng yuqori ko‘rsatkich 2020 yilda, eng past ko‘rsatkich esa 2025 yilda qayd etilgan.

2-jadval.

Byudjet daromadlari barqarorligini ta’minlashda soliq tushumlari ahamiyatini oshirish istiqbollari*

№	Muammo	Ilmiy taklif	Joriy etish mexanizmi	Kutilayotgan natija
1	Byudjet daromadlarini prognozlashda makroiqtisodiy ko‘rsatkichlar va soliq bazasi o‘rtasidagi bog‘liqlik yetarlicha kompleks hisobga olinmasligi	Soliq tushumlarini o‘rta muddatli ekonometrik prognozlash modelini joriy etish	YaIM, inflyatsiya, ish haqi fondi, import, eksport, aholi daromadlari, iste‘mol va tarmoqlar kesimidagi qo‘shilgan qiymat ko‘rsatkichlari asosida har bir asosiy soliq turi bo‘yicha prognoz modeli ishlab chiqiladi.	Byudjet daromadlari prognozining aniqligi oshadi, reja va amaldagi tushumlar o‘rtasidagi farq qisqaradi, byudjet parametrlarini oldindan asoslash imkoniyati kuchayadi
2	Byudjet daromadlari barqarorligi asosan tushumlarning o‘rish	“Soliq tushumlari barqarorligi indeksi”ni joriy	Indeks tarkibiga soliq tushumlarining YaIMga nisbati, variatsiya	Byudjet daromadlarining barqarorligi yagona

	sur'ati bilan baholanib, ularning tashqi va ichki shoklarga sezgirliги yetarlicha o'lganmasligi	etish	koeffitsienti, soliq bazasining o'sishi, soliq qarzdorligi, imtiyozlar ulushi va yirik soliq to'lovchilar konsentratsiyasi kabi ko'rsatkichlar kiritiladi	kompleks mezon asosida baholanadi va fiskal risklarni oldindan aniqlash imkoniyati paydo bo'ladi
3	Soliq tushumlarini oshirishda ekstensiv yondashuv, ya'ni stavkalarini oshirishga tayanish soliq yukining ortishi va iqtisodiy faollikka salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin	Soliq stavkalarini oshirishdan ko'ra soliq bazasini kengaytirishga asoslangan fiskal mexanizmni shakllantirish	Yashirin iqtisodiyotni qisqartirish, norasmiy bandlikni legallashtirish, elektron hisob-faktura va onlayn-kassa ma'lumotlarini integratsiyalash, raqamli to'lovlarni kengaytirish orqali soliq bazasi kengaytiriladi	Qo'shimcha soliq tushumlari soliq yukini keskin oshirmasdan shakllanadi; soliq to'lovchilar qamrovi kengayadi
4	Soliq imtiyozlarining byudjet daromadlariga ta'siri va iqtisodiy natijasi o'rtasidagi nisbatni muntazam baholash mexanizmi yetarlicha samarali emas	Soliq imtiyozlarini “xarajat–natija” tamoyili asosida baholash tizimini joriy etish	Har bir imtiyoz byudjetning boy berilgan daromadi hisoblanadi va uning investitsiya, eksport, ish o'rinlari, ishlab chiqarish va kelgusi soliq bazasiga ta'siri baholanadi.	Byudjet daromadlarining asossiz kamayishi cheklanadi, samarali imtiyozlar saqlanadi, soliq preferensiyalarining iqtisodiy qaytimi oshadi
5	Byudjet tushumlarining ayrim soliq turlari va tashqi iqtisodiy kon'yunkturaga yuqori darajada bog'liqligi daromadlar barqarorligiga xavf tug'diradi	Byudjet soliq tushumlarini diversifikatsiya qilish strategiyasini ishlab chiqish	Ichki iqtisodiy faollikka bog'liq bo'lgan barqaror soliq manbalari — JShDS, QQS, foyda, yer qa'ridan foydalanganlik uchun soliqlar bazasini kengaytirish; resurs va tashqi savdoga bog'liq tushumlar konsentratsiyasini monitoring qilish	Tashqi narxlar, import va eksportdagi o'zgarishlarning byudjet daromadlariga ta'siri pasayadi; daromadlar tarkibi barqarorlashadi
6	Soliq, bojxona, kadastr, statistika, bank va mehnat ma'lumotlarining to'liq integratsiya qilinmaganligi soliq bazasini aniqlash imkoniyatlarini cheklaydi	Yagona raqamli fiskal ma'lumotlar platformasini shakllantirish	Soliq organlari, bojxona, kadastr, bank, statistika va elektron hisob-faktura ma'lumotlarini integratsiyalash; ma'lumotlar asosida avtomatik “solik profili”ni shakllantirish	Soliq bazasi to'liqroq aniqlanadi, deklaratsiyalardagi tafovutlar avtomatik aniqlanadi, soliqdan bo'yin tovlash imkoniyatlari qisqaradi
7	Hududlarning soliq salohiyati o'rtasidagi farqlar hamda amaldagi tushumlar o'rtasidagi tafovut yetarlicha hisobga olinmasligi	Har bir hudud uchun “solik salohiyati pasporti” va soliq potensialidan foydalanish koeffitsientini joriy etish	Hududning YaIM/YaHM, aholi daromadlari, tadbirkorlik sub'ektlari, sanoat, xizmatlar, qurilish, ko'chmas mulk va investitsiya salohiyati asosida potensial solik tushumi hisoblanadi. Amaldagi tushum bilan taqqoslanadi	Hududlarning yashirin solik zaxiralari aniqlanadi, mahalliy byudjetlar daromadlari oshadi, hududlararo fiskal nomutanosiblik qisqaradi

* Muallif tomonidan tayyorlandi.

Davlat byudjeti daromadlarining barqarorligini ta'minlash soliq tushumlarini mexanik ravishda oshirish emas, balki soliq bazasini kengaytirish, yashirin iqtisodiyotni qisqartirish, soliq ma'murchiligini raqamlashtirish, soliq imtiyozlarining natijaviyligini baholash va byudjet daromadlarini diversifikatsiya qilishga asoslangan kompleks fiskal mexanizmni shakllantirishni taqozo etadi. Shu nuqtai nazardan, byudjet daromadlarini shakllantirishning ustuvor yo'nalishi mavjud soliq bazasining qamrovini kengaytirish va uning iqtisodiy o'sish bilan mutanosib ravishda rivojlanishini ta'minlashdan iborat bo'lishi lozim. Bu yondashuv byudjet daromadlarining barqarorligini oshirish bilan bir qatorda, soliq yukining iqtisodiy faollikka salbiy

ta'sirini cheklash imkonini ham beradi.

Xulosa

Davlat byudjeti daromadlarini shakllantirish hamda byudjet daromadlari barqarorligini mustahkamlashda soliq tushumlari ahamiyatini oshirishning quyidagi yo'llari tavsiya etiladi.

1. Davlat byudjeti daromadlarini shakllantirishda bir yillik prognozlashtirishdan ko'ra o'rta muddatli, uch yillik fiskal prognozlashtirish tizimini kuchaytirish maqsadga muvofiq. Bunda soliq tushumlarining prognoz hajmi yalpi ichki mahsulot, inflyatsiya, ish haqi fondi, import hajmi, eksport tushumlari, aholi daromadlari va tarmoqlar bo'yicha qo'shilgan qiymat dinamikasi bilan o'zaro bog'langan holda hisoblanishi lozim.

2. Soliq tushumlari barqarorligini baholashning maxsus indikatorlar tizimini joriy etish. Byudjet daromadlari barqarorligini faqat tushumlarning o'sish sur'ati bilan baholash yetarli emas. Shu sababli “soliq tushumlari barqarorligi indeksi”ni joriy etish lozim.

3. Hududiy byudjetlarning soliq salohiyatini oshirish. Hududlar byudjet daromadlarining barqarorligini ta'minlash uchun har bir viloyat, tuman va shaharning soliq salohiyati pasportini ishlab chiqish maqsadga muvofiq.

4. Soliq qarzдорligini kamaytirishning iqtisodiy mexanizmini takomillashtirish. Soliq qarzдорligini faqat majburiy undirish orqali emas, balki qarzдорlikning kelib chiqish sabablarini tahlil qilish asosida boshqarish maqsadga muvofiq.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Adam Smith. The Wealth of Nations. W. Strahan and T. Cadell, London. 1776
2. Wagner, Adolph. Grundlegung der politischen oekonomie. Leipzig : C.F. Winter'sche verlagshandlung. 1883
3. Ричард Масгрейв. The Theory of Public Finance: A Study in Public Economy. 1959
4. Джозеф Стиглиц. Цена неравенства. Чем расслоение общества грозит нашему будущему. Эксмо. 2015.
5. Harvey S. Rosen, Ted Gayer. Public Finance, Global Edition. 2014
6. Майбуров И.А. Налоги и налогообложение. М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2012.
7. Вахобов А., Жўраев А. Солиқлар ва солиққа тортиш. – Т.: Шарқ, 2009. – Б. 8.
8. Маликов Т.С., Ҳайдаров Н.Ҳ. Давлат бюджети. – Тошкент: «IQTISOD-MOLIYA
9. Gataulin Sh. Soliqlar va soliqqa tortish. 1996.
10. <https://www.imv.uz>- O'zbekiston Respublikasi Iqtisodiyot va Moliya vazirligi sayti.

